

LA COMPOSICIÓ PATRIMONIAL EN CATALÀ PERD REPRESENTATIVITAT. ESTUDI D'UN CORPUS DE NEOLOGISMES DE PREMSA I DE RÀDIO

Rosa ESTOPÀ
Universitat Pompeu Fabra

1. INTRODUCCIÓ

La finalitat que es proposa aquesta recerca és mostrar la utilitat de l'anàlisi de la neologia lèxica en la descripció de la llengua. El treball que presentem forma part d'un projecte d'investigació més ampli de descripció contrastada dels neologismes i dels recursos neològics de la llengua catalana. Amb aquest objectiu com a marc, hem centrat aquest treball d'investigació en la neologia per composició patrimonial —un dels mecanismes que permeten als parlants del català de formar noves paraules a partir de recursos propis— en els mitjans de comunicació, i hem realitzat un estudi de contrast dels neologismes que apareixen en la llengua escrita amb els que s'usen en la llengua oral. En concret, hem analitzat i contrastat els neologismes nominals formats per composició patrimonial en català que s'han documentat en un corpus de textos de premsa amb els que s'han detectat en un corpus de textos de ràdio.

Diversos treballs que tenen com a objecte d'estudi la llengua catalana, a part de les gramàtiques, s'interessen per la neologia formada a partir d'un procés de composició (Cabré, 1994; Gràcia, 2003; Rull, 2002; Feliu, i al., 2002; Lladó i al., 2002; Solé / Vázquez, 2002; Vallès, 2004), però ben pocs s'hi refereixen amb dades contrastades procedents de corpus textuais diversos (Estopà, 2004; Feliu, 2004) i encara menys estudis ofereixen resultats de neologismes catalans procedents de textos orals (Domènech i al., 2002 i 2003). Aquesta escassetat d'estudis ens confirma que, com remarca Payrató (1998), la llengua oral en general, tot i ser la varietat més ordinària d'una llengua, és la que sol rebre menys atenció per part dels estudiosos.

Hi ha, però, una característica de la varietat oral molt rellevant en tant que potenciadora de la creació lèxica: la llengua oral és la seu de l'espontaneïtat i de la informalitat, en contraposició amb la llengua escrita, que es caracteritza per la planificació, l'elaboració i la formalitat. Es podria dir que els canals o modes de comunicació condicionen els discursos en general i els discursos dels mitjans de comunicació en concret, de manera

que no presentarien les mateixes característiques ni el mateix grau d'immediatesa els discursos de la ràdio o de la televisió que el discurs de la premsa escrita. I aquest tret no es pot silenciar o menystenir quan s'estudia el lèxic i, en concret, la innovació lèxica d'una llengua.

En una primera recerca duta a terme amb dades del primer any de buidatge de textos orals a l'Observatori de Neologia (Domènech et al., 2002 i 2003), vam constatar la tendència que alguns mitjans tenien per determinats recursos de formació de paraules noves: hi havia recursos que eren més productius en un corpus de textos orals de ràdio i de televisió que en un corpus de premsa i, al contrari, d'altres eren més productius en la premsa que en els mitjans de comunicació escrits. En concret vam observar que la sintagmació, els manlleus i els neologismes semàntics eren recursos més productius en el corpus de neologismes orals; i, en canvi, els mots formats per composició, per prefixació i per sufixació tendien a ser més abundants en el corpus de premsa. Tot i que els resultats només corresponien a un any de treball, vam treure unes primeres conclusions que apuntaven al fet que l'espontaneïtat pròpia dels mitjans orals afavoria uns processos de formació determinats i vam poder començar a perfilar unes diferències amb les dades provinents de la premsa d'un estudi realitzat amb dades del 1995 (Cabré / Freixa / Solé, 1998). La taula següent recull els resultats contrastius d'aquests dos primers treballs:

TAULA 1. Representativitat dels recursos de formació en el corpus del 95 i del 00

<i>Recurs de formació</i>	<i>Premsa (1995)</i>	<i>Ràdio i televisió (2000)</i>
Manlleu	21,24 %	28,4 %
Sintagmació	5,53 %	25,4 %
Resemantització	3,64 %	7,76 %
Prefixació	23,27 %	7,76 %
Sufixació	17,94 %	6,54 %
Composició patrimonial	8,05 %	2,66 %
Composició culta	13,41 %	4,43 %
Conversió sintàctica	2,89 %	2,55 %
Canvi de subcategoria	0,45 %	0,11 %
Truncació	0,99 %	3,76 %

En aquell treball també vam apuntar el fet que, per a una explicació global dels neologismes, cal tenir en compte altres qüestions que van molt més enllà de la lingüística; així, algunes diferències s'expliquen per factors que condicionen la creació neològica en les societats actuals i que tenen a veure amb qüestions relacionades amb l'economia, el prestigi social, el contacte intercultural, els esdeveniments politicosocials.

En aquell primer estudi una de les diferències entre els dos corpus contrastats (premsa⁹⁵ i ràdio⁰⁰) era la neologia formada per composició, tant patrimonial com culta. La composició era molt més productiva en el corpus de premsa que en el corpus de ràdio i televisió. Aquests resultats eren força esperables per als compostos cultes, però resultaven més sorprenents per als compostos patrimonials, als quals a priori s'atorga un ús més col·loquial i espontani. Vam observar també que en els dos corpus la neologia formada a partir de paraules catalanes era bàsicament nominal. Aquestes dades ens van fer plantejar les hipòtesis següents:

a) es tracta d'una diferència entre la neologia oral (més espontània i menys formal) i la neologia escrita (més controlada i més formal).

b) es tracta d'un canvi en la utilització d'aquest recurs dels últims anys que es doni tant en l'oral com en l'escrit.

Si aquesta última hipòtesi fos certa significaria que la composició patrimonial en català perd representativitat entre els recursos de formació de paraules noves i és menys productiva avui dia que fa uns anys.

Amb aquests antecedents, en la recerca actual hem volgut aprofundir en els neologismes nominals formats per composició patrimonial per comprovar si es ratifiquen aquestes primeres tendències. Hem basat el treball en el comportament d'aquest recurs en dos corpus formats per neologismes procedents de textos de mitjans de comunicació:

- un corpus escrit de premsa diària
- un corpus oral de ràdio

2. METODOLOGIA DE TREBALL

L'estudi que presentem es basa en l'anàlisi dels neologismes que hem extret del rastreig de textos diversos de mitjans de comunicació de masses. Hem constituït un corpus de neologismes de premsa diària i un corpus de neologismes de ràdio. Els dos corpus els hem pogut configurar a partir de la base de dades de l'Observatori de Neologia de la Universitat Pompeu Fabra, el BOBNEO.

El corpus de premsa està format per neologismes procedents dels diaris *Avui* i *El Periódico* en català publicats entre 2000 i 2008. El corpus de ràdio està format per programes emesos en el mateix període (2000-2008) corresponents a tres emissores: *Catalunya Ràdio*, *Rac1* i *COM ràdio*, i a programes diferents (noticiaris de ràdio, entrevistes i magazins de ràdio, tertúlies i debats de ràdio, esports).

El quadre següent indica les dades totals de paraules noves de cada un dels corpus estudiats, que ens serveix per saber quina és la representativitat del recurs que estudiem en relació amb el nombre total de neologismes del període analitzat i també la relació amb els altres processos de formació de mots:

TAULA 2. Recursos de formació i representativitat del 2000-2008

<i>Recurs de formació</i>	<i>Prensa 2000-2008 (tokens)</i>	<i>Prensa 2000-2008 (types)</i>	<i>Ràdio 2000-2008 (tokens)</i>	<i>Ràdio 2000-2008 (types)</i>
Prefixació	10719 (24,71%)	3731 (19,80%)	346 (4,97%)	291 (7,96%)
Sufixació	8274 (19,07%)	3541 (18,79%)	279 (4,01%)	239 (6,54%)
Composició culta	5434 (12,53%)	2343 (12,43%)	192 (2,76%)	170 (4,65%)
Manlleu de l'anglès	4642 (10,70%)	1669 (8,86%)	464 (6,67%)	252 (6,90%)
Manlleu del castellà	1828 (4,21%)	981 (5,21%)	475 (6,83%)	315 (8,62%)
Sintagmació	1623 (3,74%)	1179 (6,26%)	1330 (19,12%)	1106 (30,27%)
Resemantització	1244 (2,87%)	869 (4,61%)	376 (5,41%)	306 (8,37%)
Composició	1044 (2,41%)	697 (3,70%)	106 (1,52%)	89 (2,44%)
Conversió	1003 (2,31%)	337 (1,70%)	153 (2,20%)	64 (1,75%)
Manlleu adaptat del castellà	936 (2,16%)	490 (2,60%)	2045 (29,40%)	456 (12,48%)
Abreviació	767 (1,77%)	216 (1,15%)	246 (3,54)	90 (2,46%)
Altres manlleus	765 (1,76%)	440 (2,33%)	30 (0,43%)	22 (0,60%)
Variació	758 (1,75%)	369 (1,96%)	657 (9,45%)	68 (1,86%)
Manlleu del francès	679 (1,57%)	365 (1,94%)	21 (0,30%)	14 (0,38%)
Llatínismes	483 (1,11%)	229 (1,22%)	23 (0,33%)	17 (0,47%)
Manlleu de l'italià	479 (1,10%)	224 (1,19%)	22 (0,32%)	17 (0,47%)
Manlleu adaptat de l'anglès	451 (1,04%)	140 (0,74%)	52 (0,75%)	41 (1,12%)
Manlleu del basc	449 (1,04%)	75 (0,40%)	16 (0,23%)	6 (0,16%)
Lexicalització	300 (0,69%)	124 (0,66%)	13 (0,19%)	10 (0,27%)
Altres manlleus adaptats	263 (0,91%)	125 (0,66%)	6 (0,09%)	5 (0,14%)
Altres recursos	256 (0,59%)	197 (1,05%)	10 (0,14%)	10 (0,27%)
Acronímia	196 (0,45%)	98 (0,52%)	17 (0,24%)	14 (0,38%)
Prefixació i sufixació	186 (0,43%)	98 (0,52%)	4 (0,06%)	4 (0,11%)
Canvi sintàctic	143 (0,33%)	82 (0,44%)	42 (0,60%)	28 (0,77%)
Siglació	126 (0,29%)	36 (0,19%)	9 (0,13%)	8 (0,22%)
Manlleu adaptat del francès	115 (0,27%)	45 (0,24%)	18 (0,26%)	9 (0,25%)
Manlleu de l'alemany	88 (0,20%)	52 (0,28%)	1 (0,01%)	1 (0,03%)
Llatínismes adaptats	26 (0,06%)	15 (0,08%)	0	0
Manlleu del rus	24 (0,06%)	22 (0,12%)	0	0
Manlleu adaptat de l'alemany	18 (0,04%)	9 (0,05%)	1 (0,01%)	1 (0,03%)
Manlleu adaptat de l'italià	17 (0,04%)	14 (0,07%)	1 (0,01%)	1 (0,03%)
Manlleu del grec	17 (0,04%)	14 (0,07%)	0	0
Manlleu adaptat del rus	9 (0,02%)	7 (0,04%)	0	0
Manlleu adaptat del basc	7 (0,02%)	7 (0,04%)	0	0
Manlleu adaptat del grec	2 (0,01%)	2, 0,01%)	0	0
Total	43371	18842	6955	3654

2.1. CONCEPTE DE NEOLOGISME I CORPUS D'EXCLUSIÓ

És sabut que la novetat no existeix en si mateixa, sinó només per referència a alguna altra cosa; per poder treballar en neologia, cal, per tant, definir per qui una lexia és nova i en relació amb quin codi. El criteri amb què treballa l'Observatori de Neologia per establir la neologicitat d'un mot és el criteri lexicogràfic: es considera neologisme qualsevol paraula que no apareix en el corpus lexicogràfic d'exclusió. El corpus d'exclusió està constituït per un conjunt de diccionaris utilitzats per determinar si les unitats són neològiques des d'un punt de vista lexicogràfic.¹

L'establiment del corpus d'exclusió determina, doncs, els neologismes que resulten del buidatge de textos; si els diccionaris seleccionats són obres normatives, la quantitat de neologismes que resultarà del buidatge serà molt superior que si es prenen obres descriptives, amb una nomenclatura més àmplia. Des de l'inici, l'Observatori treballa amb un corpus que combina obres normatives i descriptives, i que s'ha anat actualitzant amb l'aparició de nous diccionaris.

Si una paraula es documenta en alguna d'aquestes obres ja no es considera neologisme. En el buidatge de ràdio, l'aplicació d'aquest criteri ha comportat que ens centréssim exclusivament en l'observació de la neologia lèxica i que desestiméssim, per tant, aquelles formes neològiques que es poden explicar per qüestions estrictament fonètiques (sons adventicis o de suport, propis del registre oral) o dialectals (ex: *paiella* per *paella*; *aixins* per *així*; *mentres* per *mentre*).

2.2. EMMAGATZEMAMENT DE LES DADES

Una de les diferències entre els dos buidatges de textos és la cadena de detecció de neologismes perquè, si bé en el cas de la premsa escrita el buidatge és semiautomàtic, en el cas dels textos orals, tot i comptar amb l'ajuda de tecnologia, la detecció i extracció és encara totalment manual. L'estat en què es troba el desenvolupament de les noves tecnologies de la llengua oral no ens permet de realitzar un buidatge semiautomàtic, i menys automàtic, dels neologismes. Els textos orals amb què treballem estan en suport digital, fet que en facilita l'audició. La majoria dels textos escrits del corpus de premsa escrita diària es tracten semiautomàticament amb l'extractor de neologismes BUSCANEQ. Aquest detecta totes les paraules que no té en el seu diccionari i les proposa com a candidates a neologismes que el neòleg ha de validar i completar amb informacions lingüís-

1. El corpus lexicogràfic d'exclusió de l'Observatori pel que fa al català està format per obres de referència bàsiques:

Institut d'Estudis Catalans. *Diccionari de la llengua catalana* [DIEC]. Barcelona, Palma de Mallorca, València: Edicions 3 i 4, Edicions 62, Editorial Moll, Enciclopèdia Catalana, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1995. Fins a l'aparició del nou diccionari normatiu, s'inclouia com a corpus lexicogràfic d'exclusió el *Diccionari General de la Llengua Catalana* [DGLC] de Pompeu Fabra.

Gran diccionari de la llengua catalana [GDLC]. Barcelona: Enciclopèdia Catalana, 1998.

Diccionari de la llengua catalana [DLC3]. 3a ed. Barcelona: Enciclopèdia Catalana, 1993.

Gran Enciclopèdia Catalana [GEC2]. 2a ed. Barcelona: Enciclopèdia Catalana, 1992.

tiques i extralingüístiques sobre els neologismes detectats. Com que el BUSCANEJO no detecta la neologia semàntica, la sintagmàtica ni la produïda per algun canvi sintàctic o de categoria gramatical, l'OBNEJO segueix realitzant buidatges manuals de manera sistemàtica d'aquest tipus de textos, paral·lelament als buidatges automàtics.

Pel que fa a la informació que es recull sobre els neologismes detectats, podem distingir dos grans blocs: el que correspon a informació que es recull per a tots els neologismes i el que correspon a informació específica de cada tipus de neologia. Les informacions que es recullen per a tots els neologismes detectats a l'Observatori són les següents: l'entrada lematitzada, la categoria gramatical, el tipus de neologisme, els diccionaris consultats, el context d'aparició, la referència completa de la font, la presència de marques pragmàtiques de novetat i, en el cas que sigui necessari, una nota amb informacions diverses sobre qualsevol aspecte del neologisme detectat (ortogràfic, semàntic, contextual, remissions, etc.).

Les informacions sobre els neologismes que s'adapten a les especificitats de cada tipus de buidatge són, en el cas del buidatge de textos orals, la transcripció fonètica i la informació sobre les característiques de l'emissor (rol, edat, sexe, dialecte i llengua materna).²

Per a enregistrar les dades s'usa una plataforma de treball en línia dissenyada i elaborada per l'OBNEJO, que permet treballar telemàticament i simultàniament a més d'un col·laborador. Les dades passen per dues revisions després que un col·laborador les hagi documentat i abans d'abocar-les a la base de dades.

2.3. CONCEPTE DE COMPOSICIÓ PATRIMONIAL

Una de les qüestions més controvertides de la teoria lèxica és la manera com es defineix la composició. Aquells que han dedicat anys d'investigació a aquest tema han de reconèixer que encara ara no hi ha un consens sobre aquesta noció. La composició —entesa en un sentit ampli com la formació de paraules a partir de més d'una arrel o lexema— ha suscitat, tant en els estudis tradicionals de gramàtica com en les proposicions més recents de la lingüística, una gran diversitat de posicions que han conduït a una situació de confusió.

Així, darrere del procés de composició hi trobem un conjunt d'amalgames teòriques que en difuminen l'abast i que sovint l'assimilen amb altres processos de formació de paraules com la prefixació, la composició culta i sobretot amb la sintagmació. En molts estudis es presenta la composició com l'únic procés que permet formar noves paraules a partir de més d'un lexema; en aquest treball, seguint els criteris de l'Observatori, hem optat per distingir tots aquests processos de formació de mots. En aquest estudi entendrem que un neologisme és format per composició patrimonial o també dita pròpia quan s'hagi creat a partir de dos lexemes catalans.

2. Els detalls de la metodologia de treball de cada un dels tres buidatges es poden consultar en el document en línia següent: *Metodologia del treball en neologia: criteris, materials i processos* (<http://www.iula.upf.edu/paps2ca.htm>).

Ara bé, un dels punt més discutits entre els lingüistes és el component de la gramàtica que genera aquestes unitats formades per més d'un lexema amb poder referencial. De manera que, segons els diferents quadres teòrics, s'ha postulat que les paraules compostes —enteses en un sentit ampli— es generen en diferents components de la gramàtica. Així, alguns autors sostenen que es generen enterament dins de la sintaxi (Benveniste, 1966; Di Sciullo / Williams 1987; Lieber, 1992) i, en canvi, altres autors defensen que es formen en el component morfològic (Fabra, 1956); encara hi ha un tercer grup que pensa que aquestes unitats no són, pel que fa a la seva formació, homogènies (Corbin, 1992, Cabré, 1994, Gràcia, 2002, Lorente, 2002, Pérez Gaztelu / Zabala / Gràcia, 2004): unes es generen en el component morfològic de la gramàtica i, d'altres, en el component sintàctic. En una aproximació purament lexicalista (Scalise, 1984) la morfologia i la sintaxi són dos components de la gramàtica independents; però aquesta posició, que va ser molt rellevant en els anys vuitanta, ha perdut força i cada vegada hi ha més lingüistes que pensen que moltes propietats dels processos morfològics només no es poden explicar si s'assumeix una separació nítida entre la morfologia i la sintaxi. Aquesta diferència de concepcions sovint és la causa que ha motivat la diversificació de les denominacions que serveixen per referir-se als mots formats per més d'un lexema.

L'Observatori de Neologia, seguint les posicions de Cabré (1994) i de Corbin (1992), tracta la composició com un recurs lèxic de formació de paraules i, per tant, els mots compostos es generen a l'interior del component lèxic de la gramàtica mitjançant regles lexicomorfològiques; i reserva la denominació *unitat sintagmàtica* per a aquelles unitats lèxiques generades en el component sintàctic de la gramàtica i que, sense transgredir cap de les regles sintàctiques, s'han lexicalitzat.³ Aquesta opció suposa que els mots formats per dos noms són considerats compostos patrimonials i, en canvi, els formats per un nom complementat per un adjectiu o un sintagma preposicional i que s'escriuen aïlladament són considerats sintagmàtics.

3. LES DADES

Els neologismes que són els resultat de l'aplicació d'una regla de composició que forma unitats combinant entre si entrades de diccionari de la llengua viva, a les quals es poden aplicar una nova regla, és a dir, els neologismes compostos propis, es distribueixen en els diversos corpus analitzats, com ja hem vist, de la manera següent:

3. La lexicalització, que permet distingir un sintagma travat d'un sintagma lliure, és també una noció problemàtica i difícil de concretar. Els lingüistes han establert una sèrie de criteris de naturalesa diversa que ajuden a determinar quan un segment deixa d'ésser una seqüència del discurs lliure i passa a ser una unitat lèxica. Aquestes proves al·ludeixen a criteris de naturalesa lingüística que afecten diversos components gramaticals de la llengua: criteris fonètics, morfològics, sintàctics, semàntics i pragmàtics. I a criteris extralingüístics, criteris gràfics, estadístics, referencials, semiòtics.

TAULA 3. La composició patrimonial en els corpus estudiats

<i>Corpus</i>	<i>Neologismes per composició patrimonial</i>
Prensa 00-08	2,41%
Ràdio 00-08	1,52%
Ràdio 00	2,66 %
Prensa 95	8,05 %

L'homogeneïtat de valors en els corpus més recents i la diferència amb el percentatge del corpus més antic ens condueix a hipotetitzar una progressió descendent en la producció de neologismes formats per composició patrimonial, i no tant en una diferència oral-escrit, tot i que la proporció de neologismes per composició és lleugerament inferior en el corpus d'oral. Per això, hem cercat quina era la representativitat d'aquest recurs de formació dins de la base de dades de neologismes de l'Observatori (BOB-NEO). Disposem de dades sistematitzades des de 1995. La representativitat de la composició patrimonial en aquest període de 13 anys a BOBENO és la següent:

TAULA 4. Representativitat de la composició patrimonial del 1995 al 2008

<i>Any</i>	<i>Prensa</i>	<i>Ràdio</i>
1995	8,8%	
1996	6,3%	
1997	6,3%	
1998	5,3%	
1999	3,9%	
2000	2,3%	2,7%
2001	2,3%	1,7%
2002	3,1%	2%
2003	2,8%	2,8%
2004	2,8%	2,2%
2005	2,2%	2,8%
2006	2,3%	1,6%
2007	2,8%	2%
2008	2,4%	1,5%

En la taula per anys s'observa clarament una progressió descendent en l'ús d'aquest recurs de formació, que sembla que s'estabilitza a partir del 2000, moment en què ja tenim dades de neologismes orals; i, per tant, amb el material de què disposem no podem saber si en la llengua oral també es va donar aquesta progressió descendent.

L'explicació d'aquest canvi de paradigma en la formació de mots caldria estudiar-la més detalladament, però ens sembla que ja és prou significativa. S'hauria de ratificar aquest fet amb l'anàlisi de dades d'altres corpus i d'altres llengües romàniques que es podrien correlacionar amb l'augment de la productivitat de recursos com la sintagmació. En el treball amb les dades de 1995 s'havia començat a observar que certes estructures dins de la composició patrimonial eren molt poc productives i presentaven fins i tot certa restricció pel que fa al registre, ja que molts dels neologismes documentats amb una estructura de VN (verb i nom) pertanyien a un registre col·loquial i fins i tot a vegades qualificable de vulgar: per exemple, *matagegants*, *caçanazi*, *emborratcabra*, *menja-home*, en el corpus del 95, i *aixafaguitarres*, *buscavides*, *trencapastilles*, *vigilacotxes*, *caçaetapes*, *escanyacapellans*, *mataxarnegos* en el corpus actuals, tant de premsa com de ràdio.

Per tant, podem extreure una primera conclusió: actualment el percentatge de neologismes formats per composició patrimonial coincideix en el corpus de premsa i en el de ràdio, amb una lleugera diferència a favor del corpus escrit; i una segona conclusió: la constatació d'una disminució de l'ús d'aquest recurs de formació en els últims deu anys.

Però, tot i que la representativitat sigui gairebé la mateixa en els dos corpus, volem estudiar si lingüísticament els neologismes generats també presenten les mateixes propietats. Per estudiar-los més a fons hem analitzat, seguint Pérez Gaztelu, Zabala, Gràcia (2004), aspectes que afecten la categoria gramatical de les unitats neològiques, l'estructura morfosintàctica dels components del nou mot, el nucli semàntic de la unitat i el concepte d'endocentricitat, les relacions semàntiques que s'estableixen entre els components de la unitat i els aspectes gràfics.

3.1. CATEGORIA GRAMATICAL

Els neologismes formats per composició pròpia durant aquests tres anys es distribueixen segons la categoria gramatical de la manera següent:

TAULA 5. Compostos patrimonials i categoria gramatical

<i>Categoria gramatical</i>	<i>Premsa</i>	<i>Ràdio</i>
Nom	85,77%	96,87%
Adjectiu	16,31%	3,12%
Verb	1,25%	0
Adverbi	0	0

La majoria de compostos patrimonials nous dels dos corpus, doncs, són noms. Aquests percentatges coincideixen amb els documentats en estudis anteriors, en què, per exemple, en el corpus de premsa⁹⁵ els compostos nominals representaven el 84,39%, els adjectius el 15,38% i només un 0,23% dels compostos eren verbs.

3.2. ESTRUCTURA INTERNA

Si prenem els compostos nominals i ens fixem en l'estructura morfosintàctica de les paraules que els componen, ens adonem, com es dedueix de la taula següent, que en els dos corpus hi ha una estructura molt més productiva que la resta, la formada per dos noms:

TAULA 6. Compostos patrimonials i components interns

	<i>Prensa</i>	<i>Ràdio</i>
NN	70,7%	91,3%
VN	17,4%	4,3%
AN	6,1%	2,1%
NIN	2,9%	0
Prep N	1,8%	0
NNN	0,6%	2,1%
VA	0,2%	0

Però, tot i que l'estructura formada per dos noms (NN) és la més productiva actualment en els processos de formació de noves paraules per composició, no tots els lingüistes la consideren composta, és a dir fruit d'un regla morfològica de formació de paraules. Alguns lingüistes defensen que es tracta d'una estructura sintagmàtica que pot donar lloc a unitats sintagmàtiques lexicalitzades; i, en conseqüència, afirmen que aquesta noves unitats s'han format en el component sintàctic de la llengua i després s'han lexicalitzat i han passat a formar part del component lèxic. A l'Observatori de Neologia, seguint Corbin (1992) i Cabré (1994), i també Gràcia (2002), distingim entre les unitats que segueixen les regles de la sintaxi, que a l'Observatori anomenem unitats sintagmàtiques, i les unitats que transgredeixen alguna d'aquestes regles perquè s'han format en el component morfològic, que anomenem unitats compostes. Per tant, les unitats formades per les estructures precedents transgredeixen regles de la sintaxi i per aquest motiu les considerem unitats compostes i no sintagmàtiques. Ara bé, els components d'algunes de les unitats amb una estructura NN presenten unes característiques sintacticosemàntiques que les acosten més a les unitats sintagmàtiques del tipus NA (nom i adjectiu) o Nsprep (nom i sintagma preposicional) que no pas a les unitats compostes més clàssiques.

D'altra banda, cal subratllar que hi ha gramàtiques que remarquen que l'estructura $[[V] [N]]_N$ que permet formar compostos és molt productiva, però les dades de l'Observatori no ho demostren. D'altra banda, hi ha estructures documentades a totes les gramàtiques que, tot i que en alguns casos ja s'assenyalen com a poc productives (Gràcia, 2000), en el nostre corpus de neologia que hem analitzat són inexistents o pràcticament inexistents, com ara $V+nt+N$ (*portantveus*) o $V+V$ (*alçaprem*).

3.3. ASPECTES SEMÀNTICS: NUCLI SEMÀNTIC I RELACIONS SEMÀNTIQUES DELS COMPONENTS

Els neologismes compostos nominals documentats no presenten les mateixes característiques semàntiques. Podem distingir dos grans grups de neologismes segons el nucli semàntic de la unitat:

- Neologismes exocèntrics
- Neologismes endocèntrics

Els neologismes exocèntrics responen a l'estructura $A + B = C$ ja que el nucli semàntic és aliè als components que formen el mot. Hem comprovat que tots els neologismes formats per una estructura $[[V] [N]]_N$ (*aparcansins*, *caçatalents*, *marcahores*, *menjacocos*, *netajavidres*, *punxadiscos*, *reposabraços*) $[[V] [A]]_N$ (*obrefàcil*) i $[prep [N]]_N$ (*foravila*, *sensesostre*) tenen sempre el nucli semàntic exocèntric, és a dir, funcionen com a complement categoritzador-especificador d'un nom implícit en el context, fora de la unitat lèxica; sense el context d'ús difícilment podríem saber el significat de la nova paraula. Què és un *pelapatates*?: una persona que pela patates, un utensili per pelar les patates, un animal que pela patates? I un *encirabotes*? Pel context sabem que el primer és un aparell i que el segon es refereix a una professió i, per tant, a una persona. Algunes vegades es pot intuir com en el cas de *portabebès*, que es tracta d'alguna cosa per a portar bebès, però no sabem, si un lloc, un cabàs, un mocador, una persona, ja que ens falta el conèixer el nucli semàntic del mot. Així, sense identificar el nucli semàntic, sense un context d'ús de la paraula, ningú podria dir que els *escanyacapellans* són un tipus de pasta com els macarrons, que un *gratapallers* és un pollastre o que un *totterreny* és un tipus de cotxe que et permet anar per llocs on els cotxes tradicionals no tenen accés, com la muntanya o el desert. En aquests últims casos, entre el significat i el significat hi ha una motivació metafòrica que és una dificultat més per la composicionalitat del significat final. També hi ha alguns neologismes nominals formats a partir de dos noms, tot i que poquíssims, que tenen el nucli semàntic exocèntric: *ala-pivot*, *bocaocèa*, *pipicà*, *vuitmil*.

La resta de compostos nominals documentats tenen el nucli endocèntric. En aquests casos, presenten una estructura formada per dos noms (hi ha quatre unitats formades per tres noms: *etil-metà-sulfonat* i 13 en què entre els dos noms hi ha una conjunció copulativa i: *punt i final*, *roig-i-blanc*, *verd-i-negre*). Hi ha alguns autors com Gràcia (2002) i Lorente (2002) que consideren que les paraules formades a partir de dos noms són un cas fronterer entre la composició pròpia i la formada per origen sintagmàtic, perquè algunes

de les unitats tenen un comportament molt més semblant a les unitats formades per sintagmació que a la resta de composició. Tot i que en alguns casos estem d'acord amb aquesta posició, no podem afirmar, a partir de l'anàlisi de les dades, que tots els compostos endocèntrics amb una estructura NN tinguin el mateix comportament.

Podem agrupar els compostos endocèntrics, que representen la majoria dels compostos enregistrats, en dos grans grups segons el significat que aporten els components al significat final del compost i la relació que s'estableix entre ells:

A. COMPOSTOS ENDOCÈNTRICS: AGLUTINACIÓ DE SIGNIFICATS, que podríem representar amb les equacions següents i que Gaztelu, Zabala, Gràcia (eds.) (2004, p. 130) agrupen sota l'etiqueta de *compostos copulatius*:

- a.1) $A + B = A \text{ I } B$
- a.2) $A + B = A$ que també és B
- a.3) $A + B = A$ que té la funció de ser també B

B. COMPOSTOS ENDOCÈNTRICS: APOSICIÓ, que podríem representar amb les equacions següents i que Gaztelu, Zabala, Gràcia (eds.) (2004, p. 130) agrupen sota les etiquetes de *compostos de dependència: atributius i sumpsumtive*:

- b.1) $A + B = A_B$
- b.2) $A + B = B_A$

Abans de classificar els neologismes estudiats en aquesta tipologia, volem remarcar que algunes vegades ens ha estat molt difícil saber només per la semàntica dels seus components quina és la relació que s'estableix entre els components i hem hagut de recórrer a característiques contextuais i pragmàtiques, i fins i tot a l'experiència individual que podem tenir com a parlant d'una llengua. Per exemple, a vegades no hem estat del tot segurs si el que classifiquem dins el grup A no podria ser que, per raons extralingüístiques, fos realment «un tipus d'A» i, per tant, ser considerat com un neologisme del grup B. És possible que en alguns casos hi hagi fins i tot una doble possibilitat de classificar-los segons el grau de lexicalització del nou compost; això ens passava especialment amb els neologismes del tipus a.2 i sobretot a.3 que podrien ser considerats també b.1. (*escola taller*, *ciutat santuari*, *empresa pantalla*, *entrenador pont*). De fet, tant Val Álvaro (1999) com Pérez Gaztelu, Zabala, Gràcia (2004: 134-135) remarquen que sovint els compostos aglutinants o copulatius, tot i que des del punt de vista semàntic sembli que els dos elements realitzin una aportació semblant, es reinterpreten com si el segon element expressés una característica o definís un tipus del primer, cosa que provoca que en molts casos la frontera entre els compostos de dependència o per aposició i aquest tipus de compost sigui borrosa.

Tenint en compte aquests esculls, primer hem classificat els neologismes segons si el nucli semàntic és exocèntric o endocèntric i, en el cas d'aquests últims, hem distingit també la relació semàntica que s'estableix entre els seus components:

TAULA 7. Tipus de compostos patrimonials

		Prensa	Ràdio
Exocèntric (VN, Prep N, NiN, NN, AN)		27,9%	6,45%
Endocèntric (NN)	a.1) A I B	20,8%	6,45%
	a.2) A que també és B	10,6%	3,22%
	a.3) A que té la funció de ser també B	10,6%	0
	b.1) $A + B = A_B$	25,8%	80,7%
	b.2) $A + B = B_A$	4,3%	3,22%

Les dades ens diuen que un 72% dels neologismes de premsa són compostos endocèntrics: un 42% són aglutinants i un 30% són compostos *apositionats*; i un 93% dels compostos patrimonials de ràdio tenen també el nucli endocèntric: un 10% són compostos aglutinants i un 84% compostos *apositionats*. Aquesta última dada és significativa perquè correspon als compostos que més s'aproximen al funcionament del neologismes sintagmàtics i recordem que en el corpus oral la sintagmació és el segon recurs més productiu. Tots els neologismes endocèntrics estan formats per una mateixa estructura morfosintàctica NN.

3.3.1. Algunes observacions semàntiques rellevants dels compostos endocèntrics aglutinants

1. Hi ha moltes professions i estils musicals o moviments polítics o artístics, acumulació de càrrecs, que responen a una estructura a.1 com remarquen Feliu et al. (2002), i algunes vegades a.2., però això no vol dir que sigui l'única classe de paraules d'aquesta classe semàntica ni que entre compostos b.1 no puguem trobar aquestes categories, com semblen afirmar aquests autors.

2. Entre els compostos aglutinants la relació entre A i B és diversa:

cohipònima (*bar restaurant, cinema teatre, català-valencià, comte-rei, flamenc-jazz, country-rock, diputat-conseller, pop-funk, teatre auditori*, etc.)

sinònima (*amic col·lega*)

divergent: classes semàntiques diferents (*cantant-amic, cantant-supervendes, ciutat bordell, ciutat santuari, festa-sopar, gos policia, llibreescultura, moto bomba, museu-hotel, vaixell hotel, vaixell-escola*, etc.)

antònima (*atac-defensa, ensenyament-aprenentatge*)

hiperònima (*acte concert, artista cantant, cristià-catòlic, blognovella, casa-palau, ciutadà-consumidor, llibre-catàleg*, etc.). En aquests casos hi ha autors (Marchand, (1960), Gaztelu, Zabala, Gràcia (eds.) (2004)) que els considera compostos de dependència del tipus *sumpsumtive*.

3. En molts d'aquests compostos aglutinants, sigui quina sigui la relació, difícilment podem canviar l'ordre dels elements sense perdre matisos ja que el nucli semàntic és en molts casos el primer element (p. e. *berenar-sopar*, *ezmorzar-dinar*, *gasolinera-botiga*, *cinema teatre* o *gos policia*), i la relació d'hiperonímia entre els dos components dificulta saber si realment es tracta d'un compost aglutinant o més aviat d'un compost aposonat.

3.3.2. Algunes observacions semàntiques rellevants dels compostos endocèntrics aposonats

1. Pel que fa als compostos aposonats, cal dir que en la gran majoria (més del 85%) és el segon element el que subcategoritza el primer (*carril-bici*, *efecte mirall*, *llit niu*, *menjar escombraries*, *prova pilot*, *sou base*, *tennis taula*, *viatge llampec*, *zona euro*); en molt pocs casos l'aposició és a la inversa (*bicitaxista*, *mosqueragate*, *mugrogate*, *pepetele*, *puticlub*, *decodependència*, *gasoldependència*, *ronaldinhodependència*).

2. Les relacions que el complement estableix amb el seu nucli nominal són múltiples: de funció, de mitjà, de lloc, de temps, d'efecte, de causa, etc. En molts neologismes el nom que actua de modificador és clarament un nom de naturalesa predicativa.

3. Alguns compostos A_B es generen per un procés metafòric, és a dir, el segon element subcategoritza el primer per un procés figuratiu, moltes vegades apellant l'analogia (com B, com funciona B, com si fos B, etc.), com ara *efecte mirall*, *escot banyera*, *menjar escombraries*, *viatge llampec* en què la relació es dona per l'analogia de formes. En aquests casos el nom es converteix en atribut mitjançant una metaforització.

3.4. QÜESTIONS GRÀFIQUES

Finalment, pel que fa a l'escriptura aquestes unitats també es comporten de diferent manera. En general, els neologismes formats per composició es poden escriure junts, amb un guionet, separadament entre blancs o fins i tot separats per una barra.

Els compostos neològics formats per una estructura [[V] [N]]_N i [[V] [A]]_N sovint es documenten escrits en un sol mot com, per exemple, *ensumapólvora*, *girasol*, *guarda-rail*, *salvapantalla*, *recolzacap*, *aparcacotxes*, *caçaprimes*, *matagegants*, *filaprim*, i sense guionet a excepció de *conte-contes*.

Els neologismes compostos formats per dos noms, en contrast, són més variables pel que fa la seva escriptura, alguns s'escriuen separadament i d'altres en un sol mot però amb guionet. En aquesta estructura s'observa una certa regularitat que es pot correlacionar semànticament; de manera que en les unitats en què el nucli semàntic és un dels dos noms i l'altre nom té un valor categoritzador, el compost se sol escriure separadament per analogia amb els mots formats per sintagmació, com ara *cançó testimoni*, *cinema porqueria*, *conveni marc*, *equip base*, *espai web*, *estat membre*, *etapa pròleg*, *experiència pilot*, *lloc web*, *memòria resum*, *motoserra*, *personatge comparsa*, *plana web*, *semi-*

final anada, tren bala, tren llançadora, vaixell escombria, vaixell turisme, zona euro. Trobem alguna excepció que reflecteix potser una indecisió en el grau de lexicalització d'un determinat mot.

En canvi, els compostos en què els dos noms que formen la nova unitat tenen un pes semàntic equitatiu tendeixen a escriure's junts però amb guionet: *berenar-sopar, camió-gàbia, casa-estudi, comte-rei, concert-homenatge, conferència-col·loqui, dinar-reunió, drogueria-perfumeria, escola-treball, estat-nació, festa-ball, narrador-psicoanalista, passeig-mirador, pèrgola-mirador, punk-rock, saló-cafè, sardana-reggae, soldador-enrajolador, torre-mirador, xerrada-col·loqui*. Normalment, en aquests casos el primer nom té un pes semàntic més rellevant. Hi ha també en aquest cas excepcions que reflecteixen, per un costat, indecisió i, per l'altre, segurament un grau de lexicalització baix: *diputat president, diputat-president, espectacle cabaret, jutge degana, regidora presidenta, regidor-president, teatre museu*.

Les dades següents corresponents als compostos nominals d'estructura NN demostren aquesta diversitat ortogràfica i també la tendència de certs tipus de compostos. Hem recollit també les dades corresponents als neologismes de ràdio perquè reflecteixen la intuïció del neòleg que les ha documentat, que, en certa manera, és una ratificació més de les tendències generals:

TAULA 8. Compostos patrimonials i escriptura

	Premsa		Ràdio	
	Aglutinats	Aposionats	Aglutinats	Aposionats
S'escriuen junts	7,2%	15,25%	0	7,69%
S'escriuen amb guionet	52,21%	13,55%	33,33%	0
S'escriuen separats	37,34%	71,18%	66,66%	92,30%
S'escriuen separats amb /	1,20%	0	0	0

Aquestes vacil·lacions gràfiques en l'escriptura dels compostos patrimonials reflecteixen un punt problemàtic de la normativa ortogràfica catalana que requeriria decisions orientatives per part de les autoritats lingüístiques.

4. ALGUNS EXEMPLES A DISCUSSIÓ

En aquest apartat volem discutir les dificultats de tractament que presenten alguns dels neologismes documentats durant el període estudiat.

4.1. PRIMERA DIFICULTAT: COMPOSTOS EXOCÈNTRICS O ENDOCÈNTRICS?

Hi ha molts neologismes formats per dos noms que corresponen a dos estils musicals diferents com ara *blues rock*, *country-rock*, *flamenc-jazz*, *flamenc-pop*, *jazz-blues*, *jazz-gospel*, *jazz-funk*, *jazz-rock*, *pop-jazz*, *pop-funk*, *pop-rock*, *rai-pop*, *samba-funk*, *soul-pop*. La primera qüestió que se'n planteja és si el significat resultant és la suma dels dos estils o bé és un estil diferent o si un estil té més pes que l'altre en el significat final: és a dir en el cas, per exemple, de *blues rock*, si es pot definir com una música que té influència del blues i del rock, si és blues i rock o fins i tot si és un tipus de blues o un tipus de rock.

En el cas que ens decanem per un compost aglutinant: és blues i és rock, ens sorgeix la segona qüestió, que ens tornarem a plantejar amb tots els compostos que classifiquem com a 1.a, de si és una simple suma equitativa o de si hi ha un dels estils que predomina més que l'altre, que a la vegada funciona com a nucli semàntic. No podem estar segurs del tot de quin és el significat encertat sense recórrer a coneixements extralingüístics i, per tant, el significat no és tan componencial com moltes vegades s'ha afirmat.

4.2. SEGONA DIFICULTAT: ELS COMPOSTOS EN QUÈ EL SEGON ELEMENT ÉS SEMÀNTICAMENT MÉS RELLEVANT (ELS EXEMPLES AMB BOMBA)

Hi ha una sèrie de compostos nous que tenen com a segon component el mot *bomba*, com ara *cotxe bomba*. Feliu et al. (2000) els classifiquen com a compostos A_B del subgrup adjectival del mateix tipus que *emissora pirata* i *mot clau*. Diferim, però, d'aquesta opinió, en primer, lloc perquè aquests tres compostos no comparteixen nucli semàntic; i en segon lloc, perquè el segon component de *cotxe bomba* no té una lectura figurativa com a *mot clau* i com a *emissora pirata*, ja que realment aquest cotxe és una bomba.

A la base de dades de l'Observatori hi ha una sèrie significativa de neologismes que tenen com a segon component el mot *bomba*: *camió bomba*, *carmanyola bomba*, *carta bomba*, *cotxe bomba* (el més productiu de tota aquesta sèrie), *cotxe-bomba* (5 ocurrences), *cotxebomba* (1 ocurrencia), *furgoneta bomba*, *furgoneta-bomba*, *home bomba*, *llibre bomba*, *moto bomba*, *motobomba*, *motxilla bomba*, *nina-bomba*, *paquet bomba*, *paquet-bomba*, *telèfon bomba*, *vehicle bomba*. En un principi, podríem dir que tots dos noms mantenen una relació semàntica equitativa i els podríem classificar com a compostos aglutinants; és a dir, un *camió bomba* és un camió i també és una bomba, o una *carta bomba* és una carta i també una bomba. Però en realitat no creiem que el funcionament d'aquests compostos sigui així de simple, sinó que ens decanem per pensar que el veritable nucli semàntic d'aquests neologismes és el segon nom, mentre que el primer només és el mitjà en què es presenta N_2 , ja que estem parlant de *tipus de bombes* i no de *tipus de camions* o de *cartes* o de *persones*. És possible que en aquests casos s'anulli part dels trets semàntics del primer nom i només restin actius els de 'contenidor de', en aquest cas «contenidor d'una bomba», i, per tant, aquesta sèrie de compostos s'acosti al funcionament dels compostos del segon grup i també al de les unitats lèxiques sintagmàtiques formades per un nom i un complement, com ja havien assenyalat Feliu et al., però no com A_B , sinó com a B_A . En aquest cas ens adonem que aquests neologismes, que havíem parafrasejat com «A que té la funció de

ser també B», si formessin part d'una categorització tipològica, podrien ser candidats a unitats en què el nucli semàntic fos l'element B perquè el que realment importa és que és un B, que és una bomba. I de fet, es comporten paral·lelament a sèries cohipònimes amb una estructura NA i un hiperònim que és N. De la mateixa manera que tenim tipus de bomba documentats al diccionari amb estructura NA: *bomba atòmica*, *bomba química*, *bomba nuclear*, *bomba termonuclear*, en què el segon element subcategoritza el primer a través de l'especificació del material de què està format el primer element, tenim una sèrie de bombes (encara que no documentades encara en el diccionari), en què seria el primer element que tindria la funció de subcategoritzar el segon a través de l'especificació del lloc on es col·loca B. En el primer cas es tractaria d'un compost A_B i en el segon d'un compost B_A .

Aquest exemple ens obre una via argumentativa per tractar els compostos aglutinants que podem parafrasejar com «A que té la funció de ser també B», en què arriba un moment en el qual B és converteix en el veritable nucli semàntic i A només és el mitjà, la forma d'expressió. Altres neologismes que seguirien aquest mateix comportament podrien ser: *llibre-catàleg*, *mur pantalla*, *avió presó*, *cap-trofeu*.

Diferent és el cas del neologisme *bomba lapa*, que és una bomba, però no és una lapa, ja que és *apositionat* d'entrada, perquè és un tipus de bomba, però el nucli semàntic és el primer component, mentre que el segon el subcategoritza i ens diu que és una bomba que s'enganxa en algun lloc com si fos una lapa, de manera que el significat del segon element és figurat-analògic («com si fos»). En aquest cas ens especifica com està col·locada. Es tracta, doncs, d'un compost A_B .

4.3. TERCERA DIFICULTAT: UN OBJECTE O DOS? (LLIBRE-CD, LLIBRE-GUIA I LLIBREESCULTURA)

En el cas del compost *llibre-cd* és el context el que ens permet classificar el mot correctament perquè gràcies a l'ús sabem que es tracta d'un llibre i d'un cd, de dos objectes, que es venen plegats i que componen la nova obra d'un artista. Però sense aquest context podríem perfectament deduir que és un llibre electrònic en format CD. En el mateix corpus hem documentat altres compostos en què el primer component és llibre però que no manté la mateixa relació amb el segon component: *llibre-guia* i *llibreescultura*. En cap dels dos casos ens trobem amb dos objectes físics, sinó amb un de sol. En el cas de *llibre-guia* ens passa que és un llibre que ens serveix per guiar-nos. I en el cas de *llibreescultura* és un llibre que alhora és una escultura (que té la funció de ser una escultura: és una escultura en forma de llibre)

4.4. QUARTA DIFICULTAT: LA RELACIÓ ENTRE A I B NO ÉS GAIREBÉ MAI SEMÀNTICAMENT EQUITATIVA (GASOLINERA-BOTIGA, GOS POLICIA, EZMORZAR-DINAR)

En els casos dels compostos aglutinants classificats com a.1 ($A + B$), en què esperaríem una aportació semànticament equitativa dels dos components, en molts exemples ens adonem que la relació equitativa no és total ja que un dels elements, per raons extralingüístiques,

té més pes que l'altre i difícilment podem invertir l'ordre dels components sense canviar o perdre matisos, de manera que l'ordre dels constituents altera la semàntica final. Com a exemple del que estem comentant podem citar el cas de *gasolinera-botiga* o de *gos policia*.

En el primer cas, *gasolinera-botiga*, tenim realment una gasolinera i una botiga, però sabem, pel nostre coneixement del món, que ens referim a gasolineres que tenen una petita botiga de productes bàsics; que no és qualsevol botiga, que no és una botiga que a dins o al costat tingui un sortidor de benzina, sinó que normalment es tracta d'una gran benzinera que ofereix també un servei de botiga, molt útil sobretot quan les altres botigues («normals») estan tancades. L'ordre invers significaria un altre tipus d'establiment en què el servei, i potser també els horaris, serien els de les botigues més ordinàries.

En el cas del *gos policia* ens passa el mateix: és un gos que ajuda la policia, podríem dir que té «com a professió» ser policia, per tant és policia i també gos; com aquell que és home i bomber o dona i ministra (altres gossos són gossos llebrers, gossos conillers, gossos tofoners, formes documentades com a exemples de gossos al DIEC). En aquest tipus d'exemple, el pes semàntic que sobresurt és el de ser gos, perquè normalment els policies són persones. En el cas que invertíssim els components i forméssim el mot *policia gos*, seria un mot ambigu, però probablement tendiríem a interpretar, pel coneixement de l'ús de la llengua i del món, més fàcilment com un policia que és un mandrós o com un policia que és submís, és a dir en un sentit figurat del segon component, que no pas com un gos que ajuda la policia.

Finalment, en el cas d'*ezmorzar-dinar* (amb analogia amb *berenar sopar*) inclou una qüestió de temporalitat: els àpats es distribueixen durant el dia seguint un ordre cronològic que va des del matí fins al vespre de la manera següents: ezmorzar, dinar, berenar i sopar; qualsevol canvi cronològic implicaria també un canvi semàntic.

4.5. CINQUENA DIFICULTAT: ACTIVACIÓ DEL SENTIT METAFÒRIC EN COMPOSTOS APOSIONATS A_B

Blau petroli, magenta gerani, vermell clavell; efecte dominó, efecte embut, efecte mirall; escot banyera, escot arco, sostenidor balconet, barret bolet, faldilla globus; pel·lícula sudoku, pis pastera, poble dormitori, etc. són compostos aposionats en què el segon element categoritza el primer, però la relació que s'estableix entre els dos elements és metafòrica, de la mateixa manera que també és metafòrica la relació entre el nom i l'adjectiu de mots formats per sintagmació com ara *vaca boja*, *revista del cor*, *lladre de guant blanc*.

El DIEC documenta *blau cel* i el defineix com *blau com el cel quan fa sol*, al costat de *blau elèctric* i *blau marí*. La relació és extrapolable a altres exemples afins, per bé que a vegades la relació figurativa és una mica menys transparent:

blau petroli, magenta gerani, vermell clavell (A que té el mateix color que B)
escot banyera, escot arco, sostenidor balconet, barret bolet, pis pastera (A que té la forma de B, s'assembla a la forma de B)
efecte dominó, efecte embut (A que recorda cert comportament de les peces/del líquid de B)

5. RECAPITULACIÓ

De l'anàlisi de la mostra seleccionada de neologismes formats per composició patrimonial procedents d'un corpus de premsa i d'un de ràdio hem extret les consideracions següents:

- a) El percentatge d'unitats formades per composició patrimonial és pràcticament el mateix en els dos corpus i se situa entorn el 2,8% de representativitat. A més, és l'únic recurs de formació en què els percentatges són tan similars en els dos corpus. Tot i que el nombre d'unitats presents en els dos corpus és gairebé nul: només 6 unitats són comunes.
- b) La representativitat de la composició patrimonial no és la mateixa al llarg de l'última dècada: hem constatat una disminució significativa en l'ús d'aquest recurs de formació. Mentre que el 1995 els compostos patronímics representaven el 8,8%, el 1997 el percentatge baixa a un 6,3%, el 1998 a un 5,3%, el 1999 a un 3,9% i a partir del 2000 s'estabilitza a l'entorn del 2% de representativitat respecte de la resta de recursos.
- c) La categoria predominant dels neologismes per composició patrimonial és la nominal en les dues varietats lingüístiques estudiades. Així, en el corpus de ràdio, no hi ha cap verb ni cap adverb i un sol adjectiu compost, i, en el corpus de premsa, només un 16,3% dels compostos patrimonials són adjectius i un 1,2% verbs, i tampoc no s'ha documentat cap adverb.
- d) Pel que fa als compostos patrimonials nominals, l'estructura interna predominant en els dos corpus és la formada per dos noms (70,7% en el corpus de premsa i 91,3% en el corpus de ràdio), tot i que en el corpus de premsa trobem més diversitat d'estructures, sobretot de noms formats per un VN (17,4% en la premsa i 4,3% en la ràdio).
- e) Hem constatat també que no tots els neologismes formats per composició a partir de dos noms tenen un comportament idèntic: es poden distingir classes de compostos patrimonials segons el nucli semàntic de la unitat: compostos exocèntrics i endocèntrics; i la relació semàntica que existeix entre els components: aglutinats (a.1: A i B; a.2: A que també és B; a.3: A que té la funció de ser també B) i aposionats (b.1: A_B; b.2: B_A).
- f) En relació amb el tipus de compostos nominals que es generen, observem que hi ha una distribució significativament diferent. Les dades ens diuen que un 72% dels neologismes de premsa són compostos endocèntrics: un 42% són aglutinats i un 30% són compostos *aposionats*; i un 93% dels compostos patrimonials de ràdio tenen també el nucli endocèntric: un 10% són compostos aglutinats i un 83% compostos *aposionats*. Aquesta dada és significativa perquè són els compostos que més s'acosten al funcionament dels neologismes sintagmàtics (a més, en el corpus oral la sintagmació és el segon recurs més productiu). Els neologismes endocèntrics estan formats per una estructura morfosintàctica NN.

- g) Els compostos a.2 i a.3 també poden classificar-se com un compost b.1 o b.2 perquè un dels components funciona de subcategoritzador de l'altre, la qual cosa en dificulta la classificació.
- h) Els compostos patrimonials de la premsa presenten unes vacil·lacions en la grafia, tot i que s'observen certes tendències segons el subtipus de compost. Els exocèntrics solen escriure's sense espais; els endocèntrics aglutinats, en canvi, tendeixen a escriure's o bé amb guionet o bé separats amb una lleugera predominança del primer recurs; els endocèntrics aposionats A_B s'escriuen gairebé tots separats i els B_A , junts. Aquesta dada és un element més que acosta els A_B als mots formats per sintagmació.
- i) Hem vist que en els compostos endocèntrics aglutinants la relació semàntica entre els components no és gairebé mai equitativa ja que sempre un dels dos elements, normalment el primer, té un pes semàntic major. L'ordre dels constituents altera la semàntica final del compost (*gasolinera-botiga*, *gos-policia*, *es-morzar-dinar*).
- j) En els compostos A_B moltes vegades es dona una relació figurada, de manera que en la relació entre els dos elements s'activa un sentit figurat del segon component (*escot banyera*).
- k) Molts compostos endocèntrics aglutinats que es poden parafrasejar com «és un A que té la funció de ser també un B» són candidats a equiparar-se al funcionament semàntic dels compostos aposionats del tipus B_A (*cotxe bomba*).

El costat dels compostos patrimonials també caldria estudiar el paper representatiu en la neologia actual que tenen els mots amb dues estructures properes o frontereres al recurs de la composició pròpia: per una banda, els nous compostos formats amb elements del tipus *eco-*, *biblio-* o *euro-* que alguns autors com Vallès (2004) anomenen prefixoides i, de l'altra, les unitats sintagmàtiques lexicalitzades. Tenim la hipòtesi que aquests dos recursos van agafant part del terreny que fa dues dècades ocupava la composició patrimonial en la lexicologia catalana.

6. REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

- ANSHEN, Frank / ARONOFF, Mark (1989): «Morphological Productivity, Word Frequency and the Oxford English Dictionary». FASOLD, R. W. / SCHIFFRIN, D. (ed.): *Language Change and Variation*. Amsterdam: John Benjamins, p. 197-202.
- ARONOFF, Mark (1980): «The Relevance of Productivity in a Synchronic Description of Word Formation». FISIÁK, J. (ed.): *Historical Morphology. Trends in Linguistics. Studies and Monographs*. Berlín: Mouton de Gruyter, p. 71-83.
- BAAYEN, Harald (1994): «Productivity in Language Production». *Language and Cognitive Processes*. Núm. 9/3. London: Psychology Press, p. 447-469.
- BADIA MARGARIT, Antoni Maria (1962): *Gramàtica catalana*. 2 Vol. Madrid: Gredos.

- BAUER, Laurie (1988): *Introducing Linguistic Morphology*. Edimburg: Edimburg University Press.
- BENVENISTE, Émile (1966): *Problèmes de linguistique générale*. París: Gallimard.
- BOSQUE, Ignacio / DEMONTE, Violeta. (dir.). (1999): *Gramática descriptiva de la lengua española*. 3. *Entre la oración y el discurso. Morfología*. Madrid: Espasa-Calpe.
- CABRÉ, Maria Teresa (1994): *A l'entorn de la paraula*. 2 Vol. València: Universitat de València.
- CABRÉ, Maria Teresa / FREIXA, Judit / SOLÉ, Elisabet (ed.) (2000): *La neologia en el tombant de segle*. Barcelona: Observatori de Neologia, Institut Universitari de Lingüística Aplicada, Universitat Pompeu Fabra. (Sèrie Activitats, 5).
- CORBIN, Danielle (1987): *Morphologie dérivationnelle et structuration du lexique*. 2 Vol. Tübingen: Max Niemeyer Verlag.
- CORBIN, Danielle (1991): «La morphologie lexicale: bilan et perspectives». *Travaux de linguistique*. Núm. 23. París: Éditions Duculot, p. 33-56.
- CORBIN, Danielle (1992): «Hypothèses sur les frontières de la composition nominale». *Cahiers de grammaire*, Núm. 17. Toulouse: Université de Toulouse-le Mirall, p. 26-55.
- DI SCIULLO, Anne-Marie / WILLIAMS, Edwin S. (1987): *On the definition of word*. Massachusetts: Massachusetts Institute of Technology.
- DOMENÈCH, Ona / ESTOPÀ, Rosa / MAYORAL, Cristina / RAYMI, Mireia (2002). «La recerca en neologia oral de l'Observatori de Neologia: primers resultats». CABRÉ, Maria Teresa / FREIXA, Judit / SOLÉ, Elisabet (ed.): *Lèxic i neologia*. Barcelona: Observatori de Neologia, Institut Universitari de Lingüística Aplicada, Universitat Pompeu Fabra, p. 277-292.
- DOMENÈCH, Ona / ESTOPÀ, Rosa / MAYORAL, Cristina (2007): «Neologia lèxica i mitjans de comunicació». *Actes del Tretzè Colloqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes. Universitat de Girona*. Vol. II. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, p. 131-142.
- ESTOPÀ, Rosa (2004): «Neologismes formats per composició patrimonial i sintagmació». Observatori de Neologia (2004): *Llengua catalana i neologia*. Barcelona: Meteor, p. 131-158.
- FABRA, Pompeu (1984¹¹ [1956]): *Gramàtica catalana*. Barcelona: Teide.
- FELIU, Judit / GARCIA, Yanik / OBRADÓS, Isabel (2002): «Aspectes de composició: neologismes nom-nom». CABRÉ, Maria Teresa / FREIXA, Judit / SOLÉ, Elisabet (ed.): *Lèxic i neologia*. Barcelona: Observatori de Neologia, Institut Universitari de Lingüística Aplicada, Universitat Pompeu Fabra, p. 217-224.
- GEERAERTS, Dirk (1995): «Representational Formats in Cognitive Linguistics». *Folia Linguistica*. Núm. 29/1-2. Berlin: Mouton de Gruyter, p. 21-41.
- GRÀCIA, Lluïsa (2002): «Formació de mots: composició». SOLÀ, Joan / LLORET, Maria Rosa / MASCARÓ, Joan / PÉREZ SALDANYA, Manel (dir.): *Gramàtica del català contemporani*. Vol. 1. Barcelona: Empúries, p. 777-829.
- GUILBERT, Louis (1975): *La créativité lexicale*. París: Larousse.
- LANG, Mervyn F. (1990): *Formación de palabras en español: Morfología derivativa productiva en el léxico moderno*. Madrid: Cátedra.

- LEHRER, Adrienne (1996): «Why Neologisms are Important to Study». *Lexicology*, Núm. 2/1. Berlin : Walter de Gruyter, p. 63-73.
- LIEBER, Rochelle (1992): «Compounding in English». *Rivista di Linguistica*, Núm. 4/1. Torino : Rosenberg & Sellier, p. 79-96.
- LLADÓ, Mireia / TALAMINO, Òscar (2002): «Aspectes de composició: neologismes verb-nom». CABRÉ, Maria Teresa / FREIXA, Judit / SOLÉ, Elisabet (ed.): *Lèxic i neologia*. Barcelona: Observatori de Neologia, Institut Universitari de Lingüística Aplicada, Universitat Pompeu Fabra, p. 225-234.
- MARVÀ, Joan (1934² [1932]): *Curs pràctic de gramàtica catalana*. 2a ed. Barcelona: Barcino.
- MASCARÓ, Joan (1985): *Morfologia*. Barcelona: Enciclopèdia Catalana.
- MOLL, Francesc de Borja (1952): *Gramàtica històrica catalana*. València: Universitat de València.
- OBSERVATORI DE NEOLOGIA (1998): *Anàlisi de neologismes documentats durant l'any 1995 a la premsa en català*. Barcelona: Institut Universitari de Lingüística Aplicada, Universitat Pompeu Fabra. (Papers de l'IULA. Sèrie Informes, 23).
- OBSERVATORI DE NEOLOGIA (2004): *Llengua catalana i neologia*. Barcelona: Meteora.
- PÉREZ GAZTELÚ, Elixabete / ZABALA, Igone / GRÀCIA, Lluïsa. (ed.). (2004): *Las fronteras de la composición en lenguas románicas y en vasco*. San Sebastián: Universidad de Deusto.
- RUAIX, Joan (1986): *El català/3: Lèxic i estilística*. Moià: Ed. J. Ruaix.
- RULL, Xavier (2004): *La formació de mots: qüestions de normativa*. Vic: EUMO Editorial.
- SABLAYROLLES, Jean-François (2000): *La néologie en français contemporain. Examen du concept et analyse de productions néologiques récentes*. París: Honoré Champion.
- SOLÀ, Joan / LLORET, Maria Rosa / MASCARÓ, Joan / PÉREZ SILDANYA, Manel (dir.). (2002): *Gramàtica del català contemporani*. 3 Vol. Barcelona: Empúries.
- SOLÉ, Xavier / VÁZQUEZ, Mercè (2002): «Aspectes de composició: neologismes amb estructures diferents de nom-nom i verb-nom». CABRÉ, Maria Teresa / FREIXA, Judit / SOLÉ, Elisabet (ed.): *Lèxic i neologia*. Barcelona: Observatori de Neologia, Institut Universitari de Lingüística Aplicada, Universitat Pompeu Fabra, p. 235-250.
- VAL ÁLVARO, José Francisco (1999): «La composición». BOSQUE, Ignacio / DEMONTE, Violeta (dir.): *Gramática descriptiva de la lengua española*. 3. *Entre la oración y el discurso. Morfología*. Madrid: Espasa-Calpe, p. 4757-4841.
- VALLÈS, Teresa (2002): «La productividad morfológica en un modelo dinámico basado en el uso y en los usuarios». CABRÉ, Maria Teresa / FREIXA, Judit / SOLÉ, Elisabet (ed.): *Lèxic i neologia*. Barcelona: Observatori de Neologia, Institut Universitari de Lingüística Aplicada, Universitat Pompeu Fabra, p. 139-157.
- VALLÈS, Teresa (2004): *La creativitat lexicà en un model basat en l'ús: una aproximació cognitiva a la neologia i a la productivitat*. Barcelona: Publicacions de L'Abadia de Montserrat.
- VARELA, Soledad (1990): *Fundamentos de morfología*. Madrid: Síntesis.
- VARELA, Soledad (ed.) (1993): *La formación de palabras*. Madrid: Taurus.

ZWANENBURG, Wiecher (1990): «Compounding and Inflection». DRESSLER, Wolfgang U. / LUSCHÜTZKY, Hans C. / PFEIFFER, Oskar E. / RENNISON, John R. (ed.): *Contemporary Morphology. Trends in Linguistics. Studies and Monographs*. Vol. 49. Berlin: Mouton de Gruyter, p.133-138.

RESUM

Aquest article mostra la utilitat de l'anàlisi de la neologia lèxica per a la descripció de la llengua. Hem centrat l'estudi en la neologia nominal en llengua catalana formada per composició patrimonial, documentada en un corpus diacrònic de mitjans de comunicació, tant orals com escrits, que cobreix un període de quinze anys. El corpus de neologismes que s'hi analitzen procedeix del BOBNEO, el banc de dades de neologismes de l'Observatori de Neologia de la Universitat Pompeu Fabra. Una de les aportacions principal del treball és la constatació d'un retrocés important de la productivitat d'aquest tipus de recurs de formació (del 8% al 2%). Les dades també evidencien la poca o nul·la productivitat d'algunes estructures que les gramàtiques han recollit sempre com a prototípiques d'aquest tipus de procés. En contraposició, l'anàlisi dels neologismes mostra que la majoria de neologismes formats per composició patrimonial presenten una estructura formada per dos noms.

MOTS CLAU: lexicologia, composició, neologia, diacronia

ABSTRACT

Word-building with native elements is on the wane in Catalan. Study of a corpus of neologisms culled from the press and the radio

The present article is intended to show the usefulness of analysing neologisms with a view to providing a description of a language. The study focusses on nouns in Catalan newly created from native elements and taken from a diachronic corpus of media texts, both oral and written, ranging over a period of fifteen years. The neologisms analysed are from BOBNEO, the database of neologisms of the *Observatori de Neologia* at Pompeu Fabra University. One of the principal contributions made by the work is confirmation of the sharp recession in the productivity of this type of formation (from 8% to 2%). It was also found that certain structures always considered by grammars to be prototypical of this kind of process are not at all or hardly at all productive. On the contrary, analysis of neologisms shows that the majority of those made up of native elements are binomial compounds.

KEY WORDS: lexicology, composition, neologisms, diachrony.